

**МОВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ «ЕНЕЇДИ» ІВАНА КОТЛЯРЕВСЬКОГО
ВИДАНЬ 1798 ТА 1980 РОКІВ**

Марченко Тетяна,
кандидатка філологічних наук, доцентка
кафедри іноземних мов СНАУ
(вул. Г. Кондратьєва, 160, 40021, Україна)
ID ORCID: 0000-0002-2694-5315
tetiana_march@ukr.net

***Анотація.** Питання відновлення автентичності української мови є на часі навіть під час війни в Україні, бо, як виявилося, саме мова є надпотужним ідентифікатором національної приналежності. Першим значимим кроком до цього став проєкт нового українського правопису 2019 року, який запустив процес відродження власнеукраїнських мовних норм на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях.*

У цьому контексті аналіз давніх творів, написаних українськими авторами до українофобних указів, має на меті відновити втрачене, визначити шляхи повернення давно забутого, доцільність вживання у сучасній мові, що є надзвичайно актуальним на сьогодні.

На жаль, правописні норми української мови протягом багатьох десятиліть пристосовувалися до мови держави, яка встановлювала не лінгвістичні, а політичні правила. Саме тому навіть наявні правописи української мови ХХ століття не можуть визнаватися як власнеукраїнські.

Тож, великої ваги набирає лінгвістичний аналіз автентичних текстів українською мовою, тих видань, які не були «зацензуровані» державною машиною, містили живу мову, притаманну їй носіям.

Бурлеско-травестійна поема Івана Котляревського «Енеїда», написана наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ століття є прикладом вживання тогочасної розмовної української мови, яка уповні представлена у творі. Звичайно, розвиток мови на будь-якому етапі має свої особливості, тож не можна сьогодні легко й бездумно копіювати те, що було притаманне мові у ХVІІІ-ХІХ століттях; важливим є віднайти автентичність мови (на різних її рівнях), що логічно, правильно зафіксується у сучасних нормах.

***Ключові слова:** правопис, лексична одиниця, деевфемізація, етимологічний аналіз, синтаксичні норми.*

**LANGUAGE TRANSFORMATIONS OF “ENEIDA” BY IVAN KOTLIAREVSKII
IN THE 1798th AND 1980th EDITIONS**

Marchenko Tetiana,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
ORCID ID: 0000-0002-2694-5315
Sumy National Agrarian University
Department of Foreign Languages
(160, H. Kondratieva Str., 40021, Ukraine)
tetiana_march@ukr.net

The issue of restoring the authenticity of the Ukrainian language is timely even during the war in Ukraine, because, as it turned out, language itself is a powerful identifier of national

belonging. The first significant step towards was the project of the new Ukrainian spelling (orthography) of 2019, which launched the process of reviving Ukrainian language norms at the phonetic, lexical, and grammatical levels.

In this context, the analysis of ancient works written by Ukrainian authors before the Ukrainophobic decrees aims to restore the lost, to determine the ways of returning the long-forgotten, the expediency of using it in the modern language, which is extremely relevant today.

Unfortunately, for many decades, the spelling norms of the Ukrainian language were adapted to the language of the state, which established not linguistic, but political rules. That is why even the existing spellings of the Ukrainian language of the 20th century cannot be recognized as proper Ukrainian.

Therefore, the linguistic analysis of authentic texts in the Ukrainian language, those publications that were not "censored" by the state machine and contained a living language inherent to its speakers, is gaining great importance.

The burlesque-travesty poem "Eneida" by Ivan Kotliarevskii, written at the end of the 18th - beginning of the 19th century, is an example of the use of the colloquial Ukrainian language of that time, which is fully presented in the work. Of course, the development of a language at any stage has its own characteristics, so one cannot easily and thoughtlessly copy today what was inherent in the language in the XVIII-XIX centuries; it is important to find the authenticity of the language (at its various levels), which will be logically and correctly recorded in modern standards.

Key words: spelling, lexical unit, de-euphemization, etymological analysis, syntactic norms.

Вступ

Сьогодні минає 224 роки з дати першої публікації «Енеїди» 1798 року у Петербурзі під назвою «Енеида, на малороссийский язык перелицеванная И. Котляревским» колезьким асесором, конотопським поміщиком, ентузіастом Максимом Парпурою (1763-1828). І, хоча це було зроблено без відома автора, а лише як прояв любові до «малоросійського слова», саме це видання почало славетну історію сучасної поеми Івана Котляревського.

Як відомо, авторові не вдалося за життя опублікувати остаточний варіант свого твору, проте існування декількох автентичних варіантів – це неоціненний подарунок нащадкам з огляду на вивчення рідної мови: «Аналіз списків та видань поеми дав підстави зробити висновок, що всі три варіанти її назви належать авторові, який із часом міняв їх у процесі роботи над твором. Перша назва, не призначена для друку, - жартівлива: «Перецыганенная Енеида с русского языка на малоросійский», друга, також не призначена для друку, ще має вказівку на травестійний жанр: «Енеида, на малороссийский язык перелицеванная», третя - остаточна, для друку» (Нахлік 2015: 74).

На сьогодні поема «Енеїда» переживає новий виток переосмислення не тільки літературознавцями, але й викликає неабиякий лінгвістичний інтерес - пошук автентичного в українській мові, відродження власнеукраїнських мовних традицій, прогнозування подальшого розвитку мови тощо (Кралуок).

Матеріалом для сучасного дослідження став найвідоміший на сьогодні твір української літератури - «Енеїда» Івана Котляревського, а точніше його перше видання 1798 року (три частини) (Сто) є авторським, найменше доторкане цензурою та «авторськими перелицюваннями»: «Але те, що залишалося розкиданим по окремих, дрібних і часто малодоступних віршах, у Котляревського було зосереджене в одному творі, досконалому за формою і значному за обсягом (навіть якщо мати на увазі лише перші три частини його поеми, видані 1798 року). «Енеїда» синтезувала здобутки українського письменства XVIII ст., ставши на вершині попередньої літературної традиції, з якої органічно виросла» (Нахлік 2015: 54). А сучасний розвиток української мови

сьогодні вимагає глибокого занурення до становлення та розвитку мови минулих століть. Видання поеми 1980 року є протиположним джерелом для дослідження.

З огляду на структуру власне твору матеріалом для дослідження також слугував словник – «СОБРАНІЄ Малоросійських слівъ содержащихся въ Энеидѣ, и сверхъ того еще весьма многихъ иныхъ издревле вошедшихъ в Малоросійское нарѣчіе съ другихъ языковъ, или и коренныхъ Россійскихъ, но не употребительныхъ», укладений автором для легкого прочитання свого твору.

Під час роботи було використано такі **методи дослідження**: порівняльно-історичний, де бралися до уваги видання одного й того ж твору, але зі значною різницею у часі (майже 200 років); метод етимологічного аналізу, який допоміг встановити необхідні для сучасного розуміння значення окремих лексичних одиниць; метод лінгвістичного аналізу тексту, що з'ясував основні зміни на різних мовних рівнях (лексичному, словотвірному, синтаксичному).

До роботи залучалися словники української мови: Етимологічний словник української мови. Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, Г. П. Півторак, В. Г. С्याчренко, О. Б. Ткаченко; Укладачі: Г. П. Півторак, О. Д. Пономарів, І. А. Стоянов, О. Б. Ткаченко, А. М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ. Наукова думка. Т. 1-6. 1982-2012; Словник української мови. В 11-ти т. Київ. Наукова думка. 1970 – 1980; Казачий словарь-справочник. Сан. Ансельмо, Калифорния, С.Ш.А. Составитель словаря Г.В. Губарев, редактор-издатель А.И. Скрылов. 1966-1970.

Основним джерелом дослідження став текст «Енеїди» Івана Котляревського двох видань – 1798 та 1980 років, а також статті, присвячені вивченню творчості автора поеми, роботи Євгена Нахліка, Валерія Шевчука («головною її [Енеїди] ідеєю є протест проти зруйнування імперською Росією Української Козацької держави, віра у відродження колишньої слави 4 слов'янської Трої – Києва, нової української держави, побудованої на принципі «общого блага»» (Жила)), Тетяни Панасенко, Миколи Ткачука та інших.

Порівняльно-історичний аналіз змін на лексичному, граматичному, синтаксичному, правописному рівнях у двох виданнях 1798 року та 1980 року став основною **метою** дослідження: «З'явившись на рубежі літературних та історичних епох, твори Котляревського їх специфічно поєднували й водночас роз'єднували. З цими творами пов'язані не лише національно-естетичні коди, даліше мистецьке входження українського письменства в європейський культурний простір, а й формування національної свідомості українців і модерної української нації» (Нахлік 2015: 9).

Порівнюючи два різні за формою та часом видання поеми «Енеїда», було зафіксовано зміни на різних мовних рівнях.

На орфографічному рівні у виданні 1798 року нормативним є вживання літер старого алфавіту **Ѣ, ѣ, ѣ** для передачі фонем [i] – [ji], [-], [u]. Варіативно вживаються літери **Э/Е** в імені головного героя Енея та Еола: *Енея не любила страхъ – Що пробу закрячав Эней; Здоровъ Еоле, пане свату!* – *Стругнула где Эоль жывавъ.*

В «Енеїді» 1798 року прослідковується непослідовне вживання літери **ф**: *И кинувъ въ Карфагену окомъ* (Енеїда 1798: 22) - *И кинув в Карфагену оком* (Котляревський 1980: 33). Проте в словничку, що Іван Котляревський подає до свого твору є такі лексеми з літерою **ф**: *фарба* - НБм.сл. *Farbe, краска*; *фартукъ* - НБм.сл., *передникъ*, *фи́ги* – *винные ягоды, фи́ги-ми́ги* – *фокусъ покусъ*, *фи́гли* - *штуки*, *Фесько* – *Феодосій*, *фи́ли* – *волны*, *фуга* - *вБюга* (Енеїда 1798: 21). Іван Котляревський у своєму словничку («СОБРАНІЄ...») лише двічі наголошує на запозиченні лексичних одиниць з літерою **ф**, що, можливо, говорить про пізніший час запозичення цих слів до активного словника.

У творі також є фонетичні розбіжності у вживанні окремих фонем: *ей* (Енеїда 1798: 27) – *їй* (Котляревський 1980: 36) (je -ji); *тільки* (и -і) (Енеїда 1798: 27) – *ті́лько* (Котляревський 1980: 36).

Загалом, фонетичне оформлення всього тексту поеми є українським з певними чужорідними елементами (русизми, просторічна лексика, діалектизми).

У виданні 1798 року постійне написання з великої літери антропонімів та топонімів (національність, державний статус, приналежність до громад, угруповань): *Татарва, Шведчина, Москалі, ТроянцѢ, Троянська* громада, *Сициліянци, Греки, Король, Царь, И Панночок филтифкетных*; сучасна повернута норма написання з великої літери слів *Бог, Боже* засвідчена у виданні 1798 року (хоча й не послідовно): «*Хто въ Бога вѢруе, ратуйте!*» (Енеїда 1798: 26, III) – «*А буде те, що богъ намъ дастъ*» (Енеїда 1798: 14, I).

Видання 1798	Видання 1980
Еней болячка бувъ ЮнонѢ, Якъ жорна серце Ъй давивъ; Тугійшій бо бувъ отъ супонѢ, Ни въ чимъ Юноны не просивъ (2)	Еней був тяжко не по серцю, Юноні – все її гнівив; Здававсь гірчіший їй від перцю, Ні в чим Юнони не просив (23)

У цьому уривкові заміна лексичних одиниць призвела до пом'якшення змісту, одночасно забезпечивши відхід від просторіччя до розмовної традиції, хоча й знівелювала давніші ідіоматичні вирази: *болячка – тяжко не по серцю; Якъ жорна серце Ъй давивъ – гнівив; Тугійшій отъ супонѢ - гірчіший від перцю.*

Видання 1798	Видання 1980
Кужилку кинула пидь лаву Впрагла у тарадайку паву, И килимомъ сѣнце заславъ, Взяла спидницю и шнурилку, И бубльківъ за шагъ въ талѢрку Стругнула где Эоль живавъ (3)	Впрягла в гринджолята павичку, Сховала під кибалку мичку, Щоб не світилася коса; Взяла спідницю і шнурилку, І хліба з сіллю на тарілку, К Еолу мчалась, як оса (24)

Лексеми *кужилка* ([кужилка] «посудина, в яку косарі вкладають мантачку»;— очевидно, пов'язане з [кутка] кужіль «прядиво, або вовна, намотані на кужівку»); *гринджоля* (санки), *кибалка* (головний убір), *мичка* (тут: *пасмо волосся*): етимологічно це назва рослини «дрібна трава, схожа на щітку», очевидно, результат перенесення на рослини назви *мичка* – «пасма льону» (ЕСУМ 1989: 469, III). Такі трансформації пов'язані із бажанням спростити розуміння тексту поеми.

Видання 1798	Видання 1980
Ты знаєш вінъ якій суцига, Пальвода и коновидъ; По свѣту якъ ище побѢга, Багацько вин наробить бѢдъ. Пошли ты въ море злую тучу, Щобъ всю Энейску челядь сучу Пустить на дно и зъ нимъ къ чортамъ. За се же дѢвку чернобрыву, Товстеньку, гарну, уродливу ТобѢ я, далыби, що дамъ (4)	Ти знаєш, він який суцига, Паливода і горлоріз; По світу як іще побіга, Чиїхсь багацько вилле сліз. Щоб люди всі, що при Енеї, Послизли, і щоб він і сам... За сее ж дівку чернобриву, Смачную, гарну, уродливу Тобі я, далєбі, що дам» (24)

У двох варіантах поеми відбулася заміна лексичних одиниць на відносно синонімічні: *коновидъ – горлоріз; наробить бѢдъ - вилле сліз; всю Энейску челядь сучу - люди всі, що при Енеї; Пустить на дно и зъ нимъ къ чортамъ – Послизли; Товстеньку – Смачную.*

Видання 1798	Видання 1980
Багацько війська тутъ пропало;	Багацько війська тут пропало;

Козацьки голови легли ***	Тогді набрались всі сто лих! ***
Нептунъ дочувсь въ скляннихъ будинкахъ, Що пробу закрячавъ Эней; Винь въ жинчиныхъ метнувся патынкахъ, Мовь кить оть сала до дверей (6)	Нептун издавна був дряпичка, Почув Енейв голосок; Шатнувся зараз із запічка, Півкопи для його кусок!.. (25)

Заміна фрази *Козацьки голови легли* виходить із загальної історичної концепції Російської імперії щодо знищення всього українського (історії, мови): «Валерій Шевчук... підвів слухачів до думки, що головною її ідеєю є протест проти зруйнування імперською Росією Української Козацької держави, віра у відродження колишньої слави слов'янської Трої» (Жила: 3-4).

Заміна лексичних одиниць при описові героїв поеми призводить до здібніння характеру цієї дійової особи: Нептун - *въ жинчиныхъ метнувся патынкахъ, Мовь кить оть сала до дверей* (має значення - *спійманий на гарячому, швидкий*) – Нептун – *дряпичка, шатнувся, півкопи для його кусок* (має значення – *нікчема, дріб'язковий*). Оскільки усі боги Олімпу у поеми ототожуються з гетьманами та кошовими війська козацького, то й таке приниження навіть у бурлескно-трагедійній манері призводить до нівелювання героїчності.

Неодноразово під час заміни лексичних одиниць відбувається процес деевфемізації (згрубілості) лексичних одиниць твору, що призвело до зміни загального сприйняття художніх образів, а в цілому й українського суспільного духу:

- *Венера, якъ на все швидкая* (Енеїда 1798: 8) - *Венера, не послідня шльоха* (Котляревський 1980: 26); - *ШЛЬОХА, и, жін., вульг., лайл. Те саме, що шлюха. Венера, не послідня шльоха, Проворна, враг її не взяв, Побачила, що так полоха Еол синка, що аж захляв* (Іван Котляревський, I, 1952, 69) (СУМ 1980: 497, XI); посилання у Словнику української мови на «Енеїду» видання 1952 року уже містить лексему «шльоха», що й надалі збережено у наступних виданнях твору. Етимологічний словник подає таке тлумачення лексеми «шльоха», «шлюха»: «відлига, мокра погода», експресивне утворення; до словотвору пор. *мандрьоха, чистьоха; шлюха* – «розпусна жінка», *шльоха* «т.с.»; форма *шльоха*, мабуть, український новотвір, що виник під впливом *мандрьоха* «волоцюга, повія» (ЕСУМ 2012: 441-442, VI); *И завтражъ в пору неробочу* (Енеїда 1798: 6, II) - *И завтра ж – далі не одстрочу* (Котляревський 1980: 42); *А пань Еней такъ розходився, Що трохи не увередився Кружкомъ сидавши гайдука* (Енеїда 1798: 16) - *Еней, матню в кулак прибравши І не до соли примовлявши, Садив крутенько гайдука* (Котляревський 1980: 30); *Въ огонь одежу положивши, Да и сама тутъ улеглась* (Енеїда 1798: 31) – *В огонь лахміття все зложивши, Сама в огні тім простяглась* (Котляревський 1980: 39); *И такъ, и саякъ оть ней хлявся, Би щобъ швидше утомить* (Енеїда 1798: 16) - *Коло Дідони терся, мався, Її щоб тільки вдовольнить* (Котляревський 1980: 32).

Відчутний вплив російської мови: *И опромѣтью всѣ пустились* (Енеїда 1798: 7, II) - *И зараз миттю всі пустились* (Котляревський 1980: 43).

У бажанні надати більшої зрозумілості для прочитання твору деякі лексичні одиниці зникли з поеми: *И нужи повна очкурня* (Енеїда 1798: 13) – *Охляли, ніби в дощ щеня!* (Котляревський 1980: 29): *очкур/учкур* – «шнурок, який затягується у спідні чоловічі штани» (ЕСУМ 2012: 57, VI); заміна лексичних одиниць при збереженні рими: *И Ъли юрду и макуху* (Енеїда 1798: 14) - *И їли сім'яну макуху* (Котляревський 1980: 29): *юрда* – рижій дрібноплодний *Camelina microcarpa Andr.* (культура родини капустяних, широко використовується як лікарська) (ЕСУМ 2012: 523, VI).

Видання 1798	Видання 1980
Лемѣшку, хляки, путрю, квашу	Лемішку, зубці, путрю, квашу

І з маком медовий шуликь...(Енеида 1798: 14, I)	І з маком медовий шуликь... (Котляревський 1980: 29)
--	--

Заміна м'ясної страви на пісну, що збіднює дієту дійових осіб твору, а значить й різноманіття української кухні (м'ясна страва замінена на пісну): *Хляки* – див. *фляки* – «свинячі або телячі тельбухи, порізані на шматочки і зварені в пшоняній каші» (ЕСУМ 2012: 113, VII); *Зубці* – (заст.) «страва з очищених зерен ячменю, зварених або підсмажених; ячмінна каша, зварена в конопляному молоці» (ЕСУМ 1985: 283, II).

Такі заміни трапляються і надалі у різних варіантах твору: (спочатку видання 1798 року, потім – 1980 року): *пили вишникву* – *пили слив'янку*; *терникву* – *калганка*; *Ой, ньенька, на цымбалы грали* – *Санжарівки на скрипці грали* (*санжарівка* – (заст.) народна пісня та танець, виводиться від назви населеного пункту Санжари Новосанжарського району Полтавської області) (ЕСУМ 2006: 177, V); *И хто пивъ разомъ пивкондїйки* (Енеида 1798: 10, II) – *І хто пив разом три осьмухи* (Котляревський 1980: 44): ОСЬМУХА, и, жін., діал. – Давня міра хмільних напоїв і сипких тіл, що дорівнювала восьмій частині більшої міри (СУМ 1974: 798, V) – кандейка (*донське*) – черпак, кружка (КСС).

Заміна прикметника на сучасніший, що, можливо, пов'язано зі зміною моди на тканину: *карсетъ люстровый* (Енеида 1798: 17, I) (*люстровий* – блискуча тканина) – *карсет шовковий* (Котляревський 1980: 31).

Правописні норми періоду написання поеми Іваном Котляревським неупорядковані, що й підтверджується чисельними прикладами:

- злитне написання частки *ж* та написання окремо/разом часток *б, бы, таки, чи* та *не* (з дієсловами, прислівниками): *Дідонажъ* *тяжко сподобала Енея, такъ, що й незнала* (Енеида 1798: 18); *Еней въ Дидоны живъ не мало*; *Колись Юпитеръ не нарокомъ*; *Якъ бы його врагъ не спиткавъ* (Енеида 1798: 22, I); *Ужежъ* *було не безъ грѣха* (Енеида 1798: 20, I); *Забувъ и въ Римъ що бѣ* *мандровать* (Енеида 1798: 21, I); *Еней Дідону бѣ* *забувавъ* (Енеида 1798: 23, I); *Мене у друге не дождись* (Енеида 1798: 25, I); *чи мало* (варіант - *чи малъ*) (Енеида 1798: 31, I);
- написання окремо складного прислівника щодень: *Що день було у них похмѣлье* (Енеида 1798: 20);
- написання через дефіс різних частин мови: *Да-й-сам Еней* (Енеида 1798: 20); *Отъ-такъ Еней живъ у Дидоны* (Енеида 1798: 21, I); *А зъ-зади зъ сухарями сунка* (Енеида 1798: 23, I); *Чи сежъ-таки ти дѣло робишь, Що-й досѣ тута загулявь?*; *Отъ-тільки йще тутъ побарись* (Енеида 1798: 25); *Зъ-за печи часто виглядала* (Енеида 1798: 27, I); *И давъ чѣмъ-дужъ ізъ лѣсу драла* (Енеида 1798: 19, III); *Не ждить, щобъ три-шія* *дала* (Енеида 1798: 21, III); *якъ-ось перед якуюь гору* (Енеида 1798: 24, III); *Якісь злы-дні ще стояли* (Енеида 1798: 26, III); *Сыва, ряба, безъ-зуба, коса* (Енеида 1798: 9, III);
- непослідовне подвоєння приголосних: *Енеевѣ такъ якъ боляциѣ, Або осинній лихорадиѣ* (Енеида 1798: 20, I).

Синтаксичні особливості тогочасних правописних норм також невідпрацьовані:

- відсутня кома перед порівняльним зворотом: *Хоть голы прибрили якъ пень* (Енеида 1798: 20, I); *Мутивъ якъ у селѣ Москаль!*; *И острый як на бритву сталь* (Енеида 1798: 21, I);
- відсутність норм щодо оформлення прямої/непрямої мови: *Давайте, крикнувъ, пить теперъ* (Енеида 1798: 9, II) – *Давайте, - крикнув, - пить тепер!* (Котляревський 1980: 44).

Наступні приклади відмінностей у різних виданнях «Енеїди» засвідчують бажання автора/авторів до кращого римування твору, обмеження вживання застарілої лексики, зовсім не мають підстав для змін:

Видання 1798, частина I	Видання 1980
Прочумавъ, где зимуютъ раки –	Дідону мав він мов за жінку,

<p>И доброй натрусивъ кабаки... Мутивъ якъ у селѣ Москаль! Бо хрѣн його не взявъ, моторный, Ласкавый гарный и проворный, И острый як на бритвѣ сталь (Енеида 1798: 21) ***</p> <p>Матня подралась и колоши, Рубецъ бувъ на рубцѣ въ штанахъ (Енеида 1798: 28) ***</p> <p>Чи яжъ тебе не годовала? Хиба ты тряски захотѣвъ? (Енеида 1798: 31) ***</p> <p>Стоявъ въ Дидони у загоны Съ кизяку складеный кирпичъ Його волю придбали-и-кони – Зимою им топили пѣчь (Енеида 1798: 31)</p>	<p>Убивши добру в неї грінку, Мутив, як на селі москаль! Бо – хрін його не взяв - моторний, Ласкавий, гарний, і проворний, І гострий, як на бритві сталь (Котляревський 1980: 33) ***</p> <p>Мав без матні одні холоші, І тільки слава, що в штанах (Котляревський 1980: 36) ***</p> <p>Чи я ж тобі та не годила? Хіба ріжна ти захотів? (Котляревський 1980: 36) ***</p> <p>Стояв у неї на городі В кострі на зиму очерет; Хоть це не по царській породі, Та де ж взять дров, коли все степ (Котляревський 1980: 39)</p>
--	--

Стилістично збережено опис молодичь у пеклі (немає у виданні 1980 року, а засвідчено лише у виданні 1798): «*На супротивъ сихъ окаянныхъ Була ватага волоцюгъ, Мандріохъ, фиглярокъ притаманныхъ И бахурѣвъ на цѣлый плугъ; Зъ обстриженными головами, Зъ подрѣзанными пеленами, Воны стояли на голо. И Панночокъ филтифкетныхъ, Ласкавыхъ, гарныхъ, и дошпетныхъ, Багацько вельми щось було*» (Енеида 1798: 27, III) / Видання 1980 (найближче за стилістичним забарвленням, наявне в обох виданнях): «*Були і тії там панянки, Що наряджались на показ; Мандрьохи, хльорки і дїптянки, Що продають себе на час. Сі в сірці і смолі кипіли За те, щ жирно дуже їли І що їх не страшило і піст; Що все прикушували губи, І скалили біленькі зуби, І дуже волочили хвіст*» (Котляревський 1980: 80).

Висновки. Навіть такий короткий аналіз двох видань поеми Івана Котляревського «Енеїда» 1798 року та 1980 року видання дає підстави зробити такі висновки:

1. Різні видання твору зазнали змін на фонетичному, орфографічному, лексичному, синтаксичному рівнях української мови;
2. Найбільшою трансформацією зазнав лексичний склад мови, що має такі причини: відхід від давніх форм до сучасніших, удосконалення римування поеми, приховування української автентичності, деевфимізація твору;
3. Фрагментарно зміни є безпідставними (чи то авторськими, чи то цензурованими);
4. Деякі застарілі норми, проте власнеукраїнські (написання з великої літери, вживання літери *ф*, використання літери *и* на початку та в кінці слова), уже повернуті до норм сучасного українського правопису, що спонукає до подальшого дослідження автентичних творів художньої літератури до періоду українофобних законів.

Достатній обсяг видання «Енеїди» 1798 року (три частини) дозволяє розширювати межі дослідження до написання дисертаційної роботи, що стало б важливою складовою у відновленні власнеукраїнських правописних норм.

Також матеріал цієї статті можна використовувати при вивченні різних програмних дисциплін (як шкільних, так і університетських).

Література

- Енеида - Енеида на малоросійській языкъ перелицованная И. Котляревськимъ. Съ дозволенія Санктпетербургской Цензуры. Издивеніємъ М.Парпуры. В Санктпетербургѣ, 1798 года. Любителямъ марососійскаго слова усерднѣйше посвящается.
- ЕСУМ -Етимологічний словник української мови. Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.), В.Т. Коломієць, Т.Б. Лукінова, Г.П. Півторак, В.Г. Скляренко, О.Б. Ткаченко; Укладачі: Г. П. Півторак, О.Д. Пономарів, І.А. Стоянов, О.Б. Ткаченко, А.М. Шамота. НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ. Наукова думка. Т. 1-6. 1982-2012.
- Жила - Жила Світлана. Рецепція «Енеїди» Івана Котляревського: інтерпретація Валерія Шевчука. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080.pdf> (дата звернення: 23.10.2022)
- КСС - Казачий словарь-справочник. Сан. Ансельмо, Калифорния, С.Ш.А. Составитель словаря Г.В. Губарев, редактор-издатель А.И. Скрылов. 1966-1970 <https://kazak.academic.ru> (дата звернення: 26.10.2022)
- Котляревський - Котляревський І.П. Твори. Київ. ВХЛ «Дніпро». 1980. 311с.
- Кралюк- Кралюк Петро. Іван Котляревський кинув виклик Російській імперії. Його творчість актуальна і в нинішній війні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30225416.html> (дата звернення: 03.10.2022)
- Нахлік - Євген Нахлік. Перелицований світ Івана Котляревського: текст-інтертекст-контекст. Національна академія наук України. ДУ «Інститут Івана Франка». Серія «Літературознавчі студії». Випуск 21. Львів. 2015. 543с.
- СУМ - Словник української мови. В 11-ти т. Київ. Наукова думка. 1970 - 1980.
- Сто - 100 ключових подій української історії. Вихід «Енеїди» І. Котляревського. URL: <https://uahistory.co/book/100-key-events-of-ukrainian-history/55.php> (дата звернення: 27.10.2022)

References

- Eneida - Eneida na malorosiiskii yazyk perelytsiovannaia I. Kotliarevskim. S dozvolenia Sanktpeterburhskoi Tsenzury. Izhdiveniem M. Papury. V Sanktpeterburhe, 1798 hoda. Liubiteliyam malorosiiskoho slova userdniishe posviashchaetsia.
- ESUM - Etymolohichnii slovnyk ukrainiskoi movy: in 7 v. Edit.: O. S. Melnychiuk (chief editor), V.T. Kolomiets, O.B.Tkachenko, et.al . AN URSSR. Inst. movoznavstva im. O.O. Potebni. Kyiv: Naukova dumka, 1985 -2012.
- Zhyla – Zhyla Svitlana. Retseptsia “Eneidy” Ivana Kotliarevskoho: interpretatsia Valeria Shevchuka. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080.pdf> (data zvernennia: 23.10.2022).
- KSS – Kazachii slovar-spravochnik. San. Anselmo, Kalifornia, U.S.A. Sostavitel slovaria H.V.Gubarev, redactor-izdatel A.I.Skrylov. 1966-1970 <https://kazak.academic.ru> (data zvernennia: 26.10.2022).
- Kraliuk – Kraliuk Petro. Ivan Kotliarevskii kynuv vyklyk Rosiiskii imperii. Yoho tvorchist aktualna i v nynishnii viini. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30225416.html> (data zvernennia: 03.10.2022)
- Nahlik – Yevhen Nahlik. Perelytsiovanii svit Ivana Kotliarevskoho: tekst-intertekst-kontekst. National Academy of Sciences of Ukraine. DU “Instytut Ivana Franka”. Seria “Literaturoznavchi studii”. Vypusk 21. Lviv. 2015. 543p.
- SUM – Slovnyk ukrainiskoi movy. V 11-ty tomah. Kyiv. Naukova dumka. 1970-1980.

Sto – 100 ključovych podii ukrajinskoj istorii. Vyhid “Eneidy” I.Kotliarevskoho. URL:
<https://uahistory.co/book/100-key-events-of-ukrainian-history/55.php> (data zvernennia:
27.10.2022)